

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ

ПОЛЯКОВА Ольга Станіславівна

УДК 351:37+34-005.1

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПУБЛІЧНО-
УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ**

25.00.01 – теорія та історія державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.

Науковий консультант – доктор наук з державного управління, професор
БУЛЬБА Володимир Григорович,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, декан факультету публічного управління та адміністрування.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
ЛАХИЖА Микола Іванович,
Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України, професор кафедри публічного управління та адміністрування;

доктор наук з державного управління, професор
ПЕТРОВСЬКИЙ Петро Михайлович,
Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, завідувач кафедри державного управління;

доктор наук з державного управління, професор
РУДЕНКО Ольга Мстиславівна,
Чернігівський національний технологічний університет, професор кафедри публічного управління та менеджменту організацій.

Захист відбудеться «30» січня 2019 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.858.01 Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України за адресою: 61001, м. Харків, просп. Московський, 75 (1-й поверх).

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України за адресою: 61001, м. Харків, просп. Московський, 75.

Автореферат розісланий «29» грудня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. О. Кузнецов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливим напрямом державної політики в демократичних країнах є створення умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод, забезпечення їм доступу до правової інформації та належної юридичної допомоги. Маючи достатній рівень правових знань, людина отримує можливість реалізувати свої права в сучасному суспільстві, а також захистити себе в разі необхідності.

Сьогодні правові знання надаються населенню в усіх закладах освіти, наукових установах, бібліотеках, закладах культури тощо. До правоосвітньої та правовиховної діяльності залучено органи державної влади та органи місцевого самоврядування, державні та недержавні заклади, установи, підприємства, організації. В країні створено єдину загальнонаціональну систему вивчення основ держави і права, що охоплює всі верстви населення, а отже, на державному рівні закладено підґрунтя для формування громадянина нового типу – людини не лише правоосвіченої, але і з активною громадянською позицією.

Утім складні трансформаційні процеси в становленні державної правової системи і демократичних засад української держави негативно позначаються на всіх сторонах життя суспільства та супроводжуються такими явищами, як економічна криза, політична нестабільність, засилля корупції тощо. Це ускладнює ситуацію у правовій сфері та призводить до деформації правової свідомості населення.

Причиною нової хвилі процесу втрати моральних і правових орієнтирів громадянами країни стали події грудня 2013 – лютого 2014 рр., що зчинились у столиці України, – тоді саме з боку владних сил були порушені основні права людини й громадянина. На жаль, і пізніше, кардинальні зміни у правовій системі України, що проголошувалися під час Революції Гідності, на які сподівалися громадяни, так і не відбулися. До того ж у результаті тимчасової втрати Україною контролю над частиною території (Автономна Республіка Крим, частини Донецької і Луганської областей) громадяни країни, які опинилися на окупованій території, заявляють про серйозні порушення більшості фундаментальних прав людини та свою правозахисну неспроможність.

Можна констатувати, що сьогодні в суспільній свідомості право не сприймається як основна соціокультурна цінність. На практиці виявляється значна різниця між оновленою правовою системою та рівнем правосвідомості та праворозуміння українців. Усе частіше можна побачити, що рівень правової культури та юридичної грамотності людини є невисоким або зовсім відсутній. І основним фактором у цьому є байдужість, відсутність віри в силу й цінність права.

Усі перераховані вище обставини підтверджують необхідність удосконалення

Відповідальний за випуск *Бульба Володимир Григорович*

Підписано до друку 21.11.2018 р. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Обл.-вид. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. № 145/3-127.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві «Магістр» Харківського
регіонального інституту Національної академії державного управління
при Президентові України.

61050, м. Харків, просп. Московський, 75,
тел. (057) 732-32-55.

чинної системи правової освіти, її пріоритетність для держави та зумовлюють нагальну потребу в усебічному дослідженні сутності правової освіти, вивченні теоретико-методологічних і практичних засад її організації та управління.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертації стали результати наукових досліджень з актуальних проблем державного/публічного управління, викладені зарубіжними та українськими вченими, серед яких слід назвати таких учених, як Г. Атаманчук, В. Авер'янов, В. Бакуменко, І. Бородін, В. Бульба, І. Варзар, А. Дегтяр, В. Дзюндзюк, В. Дрешпак, В. Єлагін, Д. Карамішев, В. Князєв, В. Корженко, О. Крутій, О. Крюков, Ю. Куц, М. Латинін, В. Лобанова, В. Малиновський, В. Мамонова, В. Мартиненко, В. Мельниченко, Р. Мельник, О. Оболенський, Н. Обушна, Г. Одинцова, О. Орлов, С. Попов, Л. Приходченко, В. Сичова, Н. Стагівка, Ю. Сурмін, В. Трощинський, О. Шабров та ін. Все більше увагу звертають українські вчені на вивчення проблеми формування новітньої парадигми публічної влади на засадах прав людини (Р. Войтович, Ю. Кальниш, М. Лахижа, В. Марущак, Л. Новак-Каляєва, П. Рабінович, А. Рачинський, А. Семенченко, М. Яріко та ін.).

Гуманітарні аспекти державного управління, зокрема проблематика управління освітою, управління знаннями, розглядаються українськими науковцями: Л. Беловою, М. Білинською, Л. Гаєвською, Н. Губерською, І. Дарманською, Д. Дзвінчуком, Я. Дубініною, Н. Калашник, В. Кременем, П. Кряжевим, В. Луговим, Т. Лукіною, С. Майбородою, Р. Науменко, С. Овчаренко, В. Огаренком, Л. Парашенко, Т. Пахомовою, П. Петровським, Т. Поспеловою, Л. Прокопенком, Н. Протасовою, О. Руденко, І. Хожило, С. Чукут, О. Шиян та ін.

Проблему становлення та розвитку правової/правничої освіти та правового виховання досліджували українські (Б. Андрусишин, С. Богачов, А. Будас, Л. Висоцька, В. Воднік, А. Гуз, О. Ковальська, О. Костенко, Д. Кумков, М. Лоджук, О. Лук'яненко, Н. Матвіїшин, С. Немченко, Н. Сатохіна, М. Скакун, Д. Скородумов, М. Требін, Г. Усеїнова, О. Фатхутдінова, С. Шефель та ін.) та зарубіжні науковці (С. Апіян, Ф. Бабаєва, С. Воробйова, З. Гаджієва, М. Зирянов, Е. Каримулаєва, О. Ковальова, Л. Моїсєєва, С. Первойкін, В. Сморгунова, О. Чудинов та ін.).

Новим напрямом у дослідженні правової освіти стали теоретико-методологічні розробки програм з освіти для демократичного громадянства, освіти з прав людини та громадянської освіти (І. Акіншева, Т. Бакка, О. Батіщева, О. Василенко, Я. Гурнікевич, І. Іванюк, С. Клепко, Є. Красняков, О. Локшина, О. Овчарук, Ю. Омельчук, В. Сенько, А. Терещенко, С. Федоренко, О. Шестопалюк та ін.).

Незважаючи на достатньо велику кількість наукових праць із проблем публічного управління та правової освіти, досі відсутнє комплексне дослідження теоретичних і методологічних засад становлення й розвитку публічного

the state of the organization of administration in legal education and solve the main tasks of administration.

Key words: public management, public administration, education system, legal education, legal upbringing, legal knowledge, sphere of human rights protection, development tendencies, genesis periodization, legal basis of legal education, conceptual categorical apparatus, functional model of public administration in legal education, administration parameters.

ANNOTATION

Polyakova O.S. Theoretical and methodological principles of formation and development of legal education in Ukraine: public administrative aspect. – Qualification scientific work with the manuscript copyright.

The dissertation for the scientific degree of the Doctor of Sciences in Public Administration in specialty 25.00.01 "Theory and History of Public Administration". - Kharkiv Regional Institute of Public Administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv, 2018.

The dissertation is devoted to theoretical substantiation of the peculiarities of the process of formation and development of public administration in the sphere of legal education in Ukraine. The functional model of public administration in legal education in Ukraine is developed and scientifically grounded. It is based on the strategic, axiological, structural-functional, active, subject-problematic, system-situational, system-vectorial, socially significant, and empirical approaches, and in which the basic systems of administering are grouped (public authority system, population self-organization system), the relationships that determine the interaction between them are shown, as well as the object of administration is defined, which is also given as a system consisting of three sectors (formal, non-formal and informal education).

Scientific researches in the field of law studies were generalized and systematized, their scientific and metric analysis was carried out, the main tendencies were identified. The algorithm of definition of legal education is offered, and on the basis of this the subordinated system of terms is allocated according to the corresponding scientific direction, which allows to eliminate the confusion existing both in the logical-legal organization of knowledge, and in the practice of law-education activity.

The work has made improvements into: the classification of terms in the field of public administration in legal education with the author's definition of public administration in legal education; periodization of the genesis of public administration of legal education in Ukraine; systematization of the basic legal acts defining the legal regime in the field of public administration in legal education of the population in Ukraine.

The data of the expert survey devoted to the level coverage: perception and understanding of legal issues in the Ukrainian society, legal consciousness of the population, citizens' awareness of the content of reforms being implemented in Ukraine and readiness to implement them at the local level are given; the consistent patterns in respondents' answers are determined.

The paper substantiates the necessity of developing a concept for the development of legal education in Ukraine and an approach to improving administrative activities based on the definition of a system of indicators and criteria by which one can assess

управління правовою освітою населення в Україні, визначення періодизації генезису, його тенденцій і проблем, що досі залишаються невирішеними. Саме це й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складником наукових досліджень та висвітлює результати наукових доробків автора, отриманих у процесі виконання науково-дослідних робіт за комплексним науковим проектом Національної академії державного управління при Президентові України «Державне управління та місцеве самоврядування», за темами науково-дослідної роботи в Харківському регіональному інституті державного управління Національної академії державного управління при Президентові України: «Управління розвитком гуманітарної сфери на регіональному рівні» (державний реєстраційний номер 0112U001155); «Соціальні чинники забезпечення сталого розвитку Харківського регіону» (державний реєстраційний номер 0116U007254). У ході науково-дослідної роботи, де автор працював як виконавець, досліджено проблематику публічного управління правовою освітою населення в Україні, обґрунтовано концептуальні засади теоретичної моделі формування системи публічного управління цієї галузю та підготовлено навчально-методичне забезпечення для навчальних дисциплін соціально-гуманітарного спрямування («Соціальні і гуманітарні права людини», «Публічна політика та управління в галузі освіти», «Управління змінами: реалізація освітніх реформ та інновацій») для слухачів факультету публічного управління та адміністрування зі спеціальності 074 «Публічне управління та адміністрування».

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад становлення й розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні та розроблення науково-методичних і практичних рекомендацій з удосконалення управлінської діяльності цього спрямування.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі *завдання*:

- охарактеризувати правову освіту населення як наукову проблему та як об'єкт публічного управління;
- узагальнити та систематизувати існуючі наукові дослідження з правоосвітньої проблематики, визначити основні тенденції та стан розроблення проблеми;
- уточнити понятійно-категоріальний апарат науки державного управління за обраним напрямом дослідження та обґрунтувати визначення змісту поняття «публічне управління правовою освітою»;
- виробити логіко-правову організацію знань та скласти субординовану систему з проблеми публічного управління правовою освітою, запропонувати підхід до класифікації понять із проблематики дослідження;

- визначити історичні закономірності становлення публічного управління правовою освітою в незалежній Україні та виділити основні етапи його розвитку;
- опрацювати зміст основоположних міжнародних документів та правових актів України, що визначають правовий режим у сфері публічного управління правовою освітою; вдосконалити підхід до класифікації національної системи нормативно-правових актів у цій сфері;
- проаналізувати стан здійснення публічного управління правовою освітою населення в Україні, визначити основні тенденції, здобутки та недоліки чинної системи управління;
- упорядкувати дані експертного опитування щодо визначення оцінки стану публічного управління правовою освітою населення в Україні, висвітлити певні закономірності та основні висновки;
- розробити та науково обґрунтувати функціональну модель публічного управління правовою освітою;
- обґрунтувати необхідність розроблення концепції розвитку правової освіти населення в Україні;
- запропонувати підхід та розробити науково-методичні і практичні рекомендації з удосконалення управлінської діяльності, спрямованої на розвиток правової освіти.

Об'єктом дослідження є публічне управління правовою освітою.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади становлення та розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні.

Методи дослідження. Міждисциплінарний розгляд проблеми публічного управління розвитком системи правової освіти населення в Україні забезпечується дослідним апаратом, що має багаторівневий характер та включає фундаментальні теорії і концепції державного управління, філософії, політології, юриспруденції, педагогіки, історії, а також сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, емпіричного й теоретичного рівнів дослідження. Зокрема, це такі методи:

- пошуково-бібліографічний, класифікації та систематизації – для виявлення бібліотечних каталогів, фондів, наукових і спеціальних видань із визначеної проблематики, а також огляду наукових праць за певними критеріями (видами, напрямками досліджень, науковими галузями);
- наукометричний – для кількісної характеристики продуктивності вчених із проблеми дослідження;
- змістовний і термінологічний аналіз – для визначення базових теоретичних положень і понять у сфері публічного управління правовою освітою;
- порівняльний аналіз і конкретизація – для визначення закономірностей, принципів, методів організації управління правоосвітньою діяльністю в Україні;
- проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний

проблемному, системно-ситуаційному, системно-векторальному, суспільно значущому, емпіричному підходах, та визначено її основні компоненти – суб'єкти публічного управління (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства) та зв'язки, що визначають взаємодію між ними; права освіта як об'єкт управління, що формується з трьох складових (формальної, неформальної та інформальної освіти).

Узагальнено та систематизовано наукові дослідження з правоосвітньої тематики, здійснено їхній наукометричний і метричний аналіз, виявлено основні тенденції. Запропоновано уніфікований підхід та сформовано тезаурус правової освіти як ієрархічно побудовану систему термінів відповідного наукового напрямку за допомогою розроблених інтелект-карти поняття «права освіта» і карти понять предметної сфери «публічне управління правовою освітою», що дає можливість усунути непорозуміння, яке має місце як у логіко-правовій організації знань, так і у практичній правоосвітній діяльності.

У роботі вдосконалено: класифікацію термінів у сфері публічного управління правовою освітою; періодизацію процесів розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні; упорядкування основних нормативно-правових актів, що визначають правовий режим у сфері публічного управління правовою освітою населення в Україні; підхід до спостереження за станом розвитку публічного управління правовою освітою населення на основі емпіричного дослідження.

Наведено дані експертного опитування, присвяченого висвітленню рівня: сприйняття та розуміння правоосвітньої проблематики в українському суспільстві, правової свідомості населення, обізнаності громадян щодо змісту реформ, проваджуваних в Україні, та готовності упроваджувати їх на місцях; визначено закономірності у відповідях респондентів.

У роботі дістали подальшого розвитку систематизація наукових досліджень із правоосвітньої тематики; застосування аналітичного методу дослідження стану публічного управління правовою освітою та самої системи правової освіти в Україні; змістовні положення концепції розвитку правової освіти в Україні як комплексу фундаментальних поглядів на методологію досягнення високого рівня правової свідомості і правової культури громадян, зокрема – запропоновано блок-схему розроблення концепції та визначено її структуру; підхід до вдосконалення управлінської діяльності правоосвітнього спрямування.

Ключові слова: публічне управління, державне управління, система освіти, права освіта, правове виховання, правові знання, сфера захисту прав людини, тенденції розвитку, періодизація генезису, правові основи правової освіти, понятійно-категоріальний апарат, функціональна модель публічного управління правовою освітою, параметри управління.

book/conf/2016-5/doc/1/13.pdf.

Особистий внесок: визначено роль правової освіти у формуванні національної системи цінностей в Україні.

39. Полякова О. С. Формування правової компетентності слухачів магістерської підготовки під час стажування в органах публічного управління / О. С. Полякова // Публічне управління в Україні: стратегія реформ : зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів, 30 верес. 2015 р. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2015-5/doc/1/02.pdf>.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

40. Полякова О. С. Адміністративна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України / О. С. Полякова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – Одеса, 2014. – Вип. 9-2, т. 1. – С. 101–103.

41. Полякова О. С. Військове право як підінститут особливої частини адміністративного права / О. С. Полякова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право». – Х., 2012. – № 1034. – С. 177–181.

42. Полякова О. С. Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби / О. С. Полякова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право». – Х., 2015. – № 1151. – С. 81–83.

43. Полякова О. С. Питання запровадження в Україні інституту військової поліції / О. С. Полякова // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 13. – С. 128–131.

44. Полякова О. С. Соціальний захист військовослужбовців / О. С. Полякова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5, т. 1. – С. 321–325.

АНОТАЦІЯ

Полякова О. С. Теоретико-методологічні засади становлення та розвитку правової освіти в Україні: публічно-управлінський аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». – Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено теоретичному обґрунтуванню особливостей процесу становлення та розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні. Науково обґрунтовано функціональну модель публічного управління правовою освітою населення в Україні, що базується на стратегічному, аксіологічному, структурно-функціональному, діяльнісному, предметно-

аналіз – для дослідження генезису формування національної системи публічного управління правовою освітою, виявлення загальних тенденцій, особливостей і специфіки в організації управління цією галуззю;

– структурно-функціональний, системний аналіз – для з'ясування системи, організаційної структури та функцій органів публічного управління, що здійснюють організацію правової освіти серед населення;

– статистичного аналізу – для встановлення кількісних параметрів функціонування системи правової освіти, розкриття основних проблем і суперечностей;

– структурування та моделювання – для побудови функціональної моделі публічного управління правовою освітою та її наукового обґрунтування;

– спостереження, анкетування та рейтингування – для вивчення стану та проблем розвитку системи публічного управління правовою освітою населення в Україні, а також узагальнення результатів дослідження щодо обізнаності громадян країни про стан запровадження реформ, що вводяться сьогодні в країні;

– систематизації, інтерпретації та узагальнення – для формулювання висновків і рекомендацій із концептуальних основ публічного управління правовою освітою населення в Україні та визначення шляхів підвищення якості цього процесу.

Емпіричною базою дослідження стали результати проведеного експертного опитування на тему «Експертна оцінка проблем розвитку системи публічного управління правовою освітою в Україні», що виконувалось у два етапи: у грудні 2015 р. та у грудні 2017 р. Експертами виступили слухачі факультету підготовки магістрів державного управління (з грудня 2017 р. – факультет публічного управління та адміністрування) Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Інформаційними джерелами дослідження стали закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, програмні документи державних органів влади України, офіційні матеріали міністерств, монографії та наукові статті українських і зарубіжних авторів, матеріали соціологічних досліджень, особисті дослідження автора, а також зарубіжні й українські наукові джерела, зокрема інтернет-ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням у галузі науки державного управління, в якому здійснено обґрунтування теоретико-методологічних засад становлення й розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні та розроблено науково-методичні і практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення підходів до управлінського складника в цій діяльності. Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

— науково обґрунтовано функціональну модель публічного управління правовою освітою населення в Україні, що базується на стратегічному, аксіологічному, структурно-функціональному, діяльнісному, предметно-проблемному, системно-ситуаційному, системно-векторальному, суспільно значущому, емпіричному підходах, та визначено її основні компоненти – суб'єкти публічного управління (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства) та зв'язки, що визначають взаємодію між ними; правова освіта як об'єкт управління, що формується з трьох складових (формальної, неформальної та інформальної освіти);

— запропоновано уніфікований підхід та сформовано тезаурус правової освіти як ієрархічно побудовану систему термінів відповідного наукового напрямку за допомогою розроблених інтелект-карти поняття «правова освіта» і карти понять предметної сфери «публічне управління правовою освітою», що дає можливість усунути непорозуміння, яке має місце як у логіко-правовій організації знань, так і у практичній правоосвітній діяльності;

— аргументовано доцільність введення у науковий обіг поняття «публічне управління правовою освітою» – специфічний вид суспільно корисної діяльності, що здійснюється певною сукупністю суб'єктів з метою забезпечення цілеспрямованості, організованості, ефективного функціонування та розвитку системи правової освіти задля підвищення рівня правової свідомості та правової культури людини і громадянина;

удосконалено:

— класифікацію термінів у сфері публічного управління правовою освітою за відповідними ознаками: опанування системою правових знань у поєднанні з оволодінням уміннями і навичками (правоосвітня діяльність, правовий всеобуч (просвіта), правознавство, юридична освіта, громадянська освіта, освіта з прав людини, освіта для демократичного суспільства); залежно від формування соціально-правових цінностей (правове виховання, правова культура, правова свідомість, правова соціалізація); поширення правових ідей, знань серед населення (правова агітація, правова пропаганда, правове інформування); надання правових послуг (правова консультація, правова допомога, правовий захист); залежно від історичного поступу у правовому вихованні (правова спадщина, правові цінності, правові традиції);

— періодизацію процесів розвитку публічного управління правовою освітою населення в незалежній Україні, що ґрунтується на розробленні й реалізації державної політики, прийнятті базових нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у правоосвітній діяльності та створенні інститутів

Особистий внесок: систематизовано проекти та програми з питань громадянської освіти, що реалізуються в загальній середній освіті України.

33. Полякова О. Правова кінопросвітницька діяльність в Україні як форма державно-приватного партнерства: досвід та перспективи / О. Полякова, О. Федченко // Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хелм, Польща, 27 листоп. 2015 р.): україномовний варіант / за заг. ред. О. Є. Бухтатого, О. В. Радченка. – Хелм : Вид-во ВШМВСК, 2016. – С. 93–97.

Особистий внесок: визначено перспективні напрями правової кінопросвітницької діяльності.

34. Полякова О. С. Принципи управління правовою освітою: нормативно-правовий аспект / О. С. Полякова // Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком : матеріали X регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяченої пам'яті Сурміна Юрія Петровича / за заг. ред. С. О. Шевченка. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. – С. 90–92.

35. Полякова О. С. Проблеми визначення базових понять у сфері публічного управління правовою освітою в Україні / О. С. Полякова // Публічне управління в Україні: стратегія реформ : зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів, 28 верес. 2016 р. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2016-3/doc/5/01.pdf>.

36. Полякова О. С. Проблеми в управлінні освітою, що негативно впливають на якість надання освітніх послуг / О. В. Поступна, О. С. Полякова // Становлення публічного адміністрування в Україні : матеріали ІХ Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих учених / за заг. ред. О. Б. Кірсєвої. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. – С. 158–160. – Режим доступу : http://www.dbuara.dp.ua/konf/konf_dridu/2018_04_27_fsdu_stud.pdf.

Особистий внесок: проаналізовано правові документи – положення про органи забезпечення якості освіти в Україні та визначено проблемні питання.

37. Полякова О. С. Стан висвітлення проблеми публічного управління правовою освітою в періодичних і неперіодичних виданнях України / О. С. Полякова // Публічне управління в Україні: стратегія реформ : зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів, 27 верес. 2017 р. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2017-5/doc/1/02.pdf>.

38. Полякова О. С. Формування національної системи цінностей як фундаменту розвитку гуманітарної сфери / О. В. Поступна, О. С. Полякова, О. В. Степанко // Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни : зб. тез наук.-практ. конф. за міжнар. участю (в межах Третьої щоріч. наук.-освіт. виставки «Публічне управління ХХІ», приуроч. до Всесвіт. дня науки), 24 листоп. 2016 р. – Х., 2016. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e->

27. Полякова О. С. Новація в управлінні освітою – створення опорних шкіл в Україні: політико-правовий аспект / О. В. Поступна, О. С. Полякова // Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 28 жовт. 2016 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – С. 156–157.

Особистий внесок: проаналізовано стан правового забезпечення створення опорних шкіл в Україні.

28. Полякова О. С. Основні етапи становлення та розвитку системи публічного управління правовою освітою населення в сучасній Україні / О. С. Полякова // Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Societal Challenges. Innovations of Social Work, Philosophy, Psychology. Environmental Protection. Management and Public Administration. Innovations in Education. Current Issues in the Reformation of the Higher Education System in the Aspect of Ukrainian Eurointergration. Current Issues of Legal Science and Practice. – Chernihiv : CNUT, 2016. – С. 348–351.

29. Полякова О. С. Основні завдання реалізації публічного управління правовою освітою в Україні / О. С. Полякова // Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law : collection of international scientific papers. – Chernihiv : CNUT, 2018. – Р. 59–61.

30. Полякова О. С. Основні тенденції розвитку юридичної освіти в Україні як головної компоненти правової освіти населення / О. С. Полякова // Публічне управління XXI століття: традиції та інновації : зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квіт. 2017 р. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. – С. 76–79.

31. Полякова О. С. Особливості утворення органу управління освітою в новоствореній об'єднаній територіальній громаді / О. В. Поступна, О. С. Полякова, О. В. Степанко // Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Current Issues of Legal Science and Practice. Management and Public Administration. Innovations in Education. Environmental Protection. Engineering and Technologies. – Chernihiv : CNUT, 2017. – С. 152–155.

Особистий внесок: здійснено порівняння правових повноважень відділу (управління) освіти виконавчого комітету міської ради та органу управління освітою в новоствореній об'єднаній територіальній громаді.

32. Полякова О. С. Підвищення рівня обізнаності та підтримки громадянами євроінтеграційного напрямку України шляхом правової освіти / В. Г. Бульба, О. В. Поступна, О. С. Полякова // Україна та ЄС: можливості та перспективи співпраці : зб. матеріалів, доповідей інтернет-конф. в рамках проекту «Кафедра Жана Моне «Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та належного врядування в Україні», м. Маріуполь, 18–19 трав. 2017 р. – Маріуполь : ДонДУУ, 2017. – С. 315–318.

громадянського суспільства правового спрямування: 1990–1991 рр. – стартові умови розгортання державотворчого процесу; 1991–1996 рр. – становлення владних структур; 1996–2001 рр. – закладання конституційних засад Української держави; 2001–2014 рр. – створення необхідних умов для набуття населенням правових знань; 2014 р. – по теперішній час – удосконалення нормативно-правового забезпечення організації громадянського суспільства;

– упорядкування основних нормативно-правових актів, що визначають правовий режим у сфері публічного управління правовою освітою населення в Україні за критерієм «суб'єкт нормотворення», що дає можливість визначити управлінський вплив на розвиток правової освіти, межі й відповідальність ієрархічних структур, а також проаналізувати чинну систему нормативно-правових актів на предмет їхньої відповідності вирішенню конкретних напрямів удосконалення правоосвітньої діяльності;

– підхід до спостереження за станом розвитку публічного управління правовою освітою населення на основі емпіричного дослідження, що дозволяє отримати масив інформації з визначеної проблематики, який може слугувати підґрунтям, дороговказом для розроблення подальших стратегічних курсів, прогностичних документів, складання планів розвитку правової освіти, правоосвітніх програм і кампаній;

дістало подальшого розвитку:

– систематизація наукових досліджень із правоосвітньої тематики, що дало змогу констатувати появу нових окремих наукових напрямів (у філософії – семіотика права; у соціології – соціологія права; у міжнародному праві – міжнародне право прав людини), а також визначити нові напрями подальших наукових розробок, яких потребує як практика управління правовою освітою, так і її науково-теоретичний компонент;

– застосування аналітичного методу дослідження стану публічного управління правовою освітою та самої системи правової освіти в Україні, що дало змогу визначити внутрішні тенденції (поява нових груп знань; зміна вектору розвитку на громадянсько-правове виховання; використання сучасних інформаційних ресурсів, зокрема – продукції кінопросвітницької діяльності про права людини), виявити існуючі проблеми у цій сфері та з'ясувати можливість розвитку, що дозволило розробити науково-методичні рекомендації з удосконалення діяльності органів влади з управління правовою освітою;

– змістовні положення концепції розвитку правової освіти в Україні як комплексу фундаментальних поглядів на методологію досягнення високого рівня правової свідомості і правової культури громадян, зокрема – запропоновано блок-схему розроблення концепції та визначено її структуру як нормативно-правового документа, що містить загальне уявлення шляхів переходу від поточного стану правової освіти до бажаного;

— підхід до вдосконалення управлінської діяльності правоосвітнього спрямування, що ґрунтується на показниках і критеріях, за допомогою яких можна оцінити стан виконання функцій з управління правовою освітою та реальність досягнення очікуваних результатів.

Практичне значення одержаних результатів. Основні ідеї та висновки розширюють наукові уявлення про становлення та розвиток публічного управління правовою освітою населення в Україні. Матеріали дисертаційної роботи можуть використовуватись під час написання підручників і навчальних посібників, навчально-методичної літератури; у роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що створюють належні умови для набуття громадянами країни необхідного рівня правових знань та забезпечують їхній вільний доступ до джерел правової інформації; у практичній роботі зі створення програм розвитку правової освіти населення; у роботі правозахисних організацій.

Результати дослідження знайшли упровадження в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування України, у науково-прикладних дослідженнях, а також в аналітичній і навчальній практиці. Зокрема, висловлені автором у дисертаційному дослідженні рекомендації щодо інформування громадян про основні засади правової політики та законодавства, тлумачення сутності реформ, що проводяться в Україні, використовуються в роботі Головного департаменту інформаційної політики Адміністрації Президента України (довідка про упровадження № 11-01/279 від 8 серпня 2018 р.).

Науково-методичні та практичні рекомендації, які спрямовано на поширення правової інформації з питань державної служби, підвищення рівня обізнаності щодо них та підтримки європейських процесів використано в роботі Центру адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу Національного агентства України з питань державної служби у процесі підвищення правоосвітнього рівня державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (довідка про упровадження № 04/94-18 від 13 червня 2018 р.).

Знайшли відображення і практичний розвиток у діяльності Харківської міської ради Харківської області надані автором рекомендації щодо спостереження (заснованого на емпіричному дослідженні) процесу та стану отримання громадянами необхідного рівня правових знань про свої права з метою конкретизації соціальних функцій місцевих органів виконавчої влади щодо їхнього забезпечення (довідка про упровадження № 08-15/1533/218 від 15 червня 2018 р.).

Сформульовані в дисертації рекомендації щодо запровадження нової моделі управління в об'єднаних територіальних громадах як освітою в цілому, так і правовою освітою зокрема, що ґрунтується на використанні новітніх форм, засобів і методів ведення просвітницької роботи серед мешканців територіальної громади з правових питань та організації їхнього вільного доступу до джерел

and administrative aspect / O. Postupna, O. Polyakova // East Journal of Security Studies : Collection of scientific papers. – Kharkiv, Slupsk : National University of Civil Protection of Ukraine, Pomeranian Academy, 2017. – Vol. 1/1. – P. 245–254.

Особистий внесок: виділено види безпеки в освітній сфері в умовах глобалізації суспільства.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Полякова О. С. Актуальні напрями наукових досліджень з проблем державного управління освітою в Україні / О. В. Поступна, О. С. Полякова // Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики : матеріали II Всеукр. наук. конф. 26–27 трав. 2017 р., м. Дніпро. Ч. II. / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро : Охотнік, 2017. – С. 210–211.

Особистий внесок: висвітлено актуальні напрями наукових досліджень із проблем розвитку правової освіти населення в Україні.

23. Полякова О. С. Актуальні проблеми в організації публічного управління правовою освітою в Україні / О. В. Поступна, О. С. Полякова, О. В. Степанко // Проблеми розвитку публічного управління в Україні : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участі (15 квіт. 2016 р., м. Львів) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. – С. 56–58.

Особистий внесок: проаналізовано стан та визначено актуальні проблеми в організації підготовки викладачів правових дисциплін.

24. Полякова О. С. Актуальні проблеми забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб на освіту / О. В. Поступна, О. С. Полякова // Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи : зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу, 26 квіт. 2018 р. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. – С. 328–330.

Особистий внесок: визначено актуальні проблеми в забезпеченні реалізації прав внутрішньо переміщених осіб на освіту.

25. Полякова О. С. Інституціональний дизайн системи публічного управління у сфері правової освіти України / О. С. Полякова // Публічне управління XXI століття: форсайтінг успіху : зб. тез XVI Міжнар. наук. конгресу, 21 квіт. 2016 р. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – С. 112–115.

26. Полякова О. С. Науково-методичні підходи до визначення проблеми забезпечення національної безпеки в освітній сфері: публічно-управлінський аспект / О. В. Поступна, О. С. Полякова // Публічне управління: ціннісні орієнтири, стандарти якості та оцінка ефективності : зб. тез Щоріч. всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 26 трав. 2017 р. – К. : Вид-во НАДУ, 2017. – С. 98–100.

Особистий внесок: проаналізовано та систематизовано наукові праці українських учених, у яких розглядаються питання забезпечення національної безпеки в освітній сфері.

людини і громадянина / О. С. Полякова // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації д-рів наук з держ. упр. – Х. : «ДокНаукДержУпр», 2014. – № 4 (20). – С. 249–254.

12. Полякова О. С. Стан наукових пошуків з проблеми становлення та розвитку правової освіти в Україні: публічно-управлінський аспект / О. С. Полякова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 1 (49). – С. 131–136.

13. Полякова О. С. Тенденції та проблеми розвитку правової освіти: публічно-управлінський аспект / О. С. Полякова // Державне будівництво [Електронне видання] : зб. наук. пр. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. – № 1. – Режим доступу : http://www.kbua.pa.kharkov.ua/e-book/db/2018-1/doc/5/5_1.pdf.

14. Полякова О. С. Теоретико-емпіричний аспект дослідження формування рівня правової свідомості громадян: попередній аналіз / О. С. Полякова // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – Вип. 1 (52). – С. 72–77.

15. Полякова О. С. Формування нормативно-правової бази публічного управління правовою освітою населення в Україні / О. С. Полякова // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. – Вип. 2 (57). – С. 97–104.

16. Полякова О. С. Формування понятійно-категоріального апарату публічного управління правовою освітою в Україні: науково-методологічний підхід / О. С. Полякова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 2 (50). – С. 151–157.

17. Polyakova O. Conceptual foundations of formation of the public administration system in legal education / O. Polyakova // Аспекти публічного управління. – Дніпро : Грані, 2018. – Т. 6, № 9. – С. 43–51.

18. Polyakova O. Highlighting of public administration in legal education issues in dissertations in Ukraine: current status, trends, problems / O. Polyakova // «Innovations in Science and Education: Challenges of our time» Collection of scientific papers; edited by Maryna Dei, Olha Rudenko. – 2 Issue. – London : IASHE, 2017. – P. 173–176.

19. Polyakova O. Legal education as an object of public administration / O. Polyakova // The World of Politics, Society, Geography. – Year I, Issue 1, August 2016. – P. 22–28.

20. Polyakova O. S. Problems of Public Administration in Legal Education Coverage in the Materials of Conferences and Periodicals of Ukraine / O. S. Polyakova // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. – Вип. 2 (7). – С. 52–60. – (Серія «Державне управління»).

21. Polyakova O. Research of national security ensuring in education: theoretical

правової інформації, знайшли відображення і практичний розвиток у діяльності Пісочинської селищної ради Харківського району Харківської області Пісочинської селищної об'єднаної територіальної громади (довідка про упровадження № 3617 від 2 жовтня 2018 р.).

Результати проведеної автором роботи використовуються в навчальному процесі Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України під час викладання дисциплін із підготовки фахівців з публічного управління та адміністрування: «Соціальні і гуманітарні права людини», «Публічна політика та управління в галузі освіти», «Управління змінами: реалізація освітніх реформ та інновацій» (акт упровадження від 17 травня 2018 р.).

Наведені в роботі аналіз та узагальнення отриманих результатів експертного опитування, присвяченого висвітленню рівня сприйняття та розуміння правоосвітньої проблематики в українському суспільстві, описану методологію опитування, методологічний дизайн анкети може бути використано в діяльності Громадської організації «Антикорупційна Рада України» з метою проведення власного спостереження про сучасний стан розвитку громадянського суспільства в Україні, що відповідає місії організації (довідка про упровадження № 04-11/18 від 17 жовтня 2018 р.).

Теоретичні положення та висновки, що містяться в дисертації, можуть бути використані для подальших досліджень публічного управління правовою освітою населення.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною працею. Усі наукові результати та науково-практичні рекомендації, отримані під час дослідження та наведені в роботі, є авторським надбанням і відображають авторський підхід до вирішення проблеми дослідження. У роботі не використовувалися матеріали кандидатської дисертації, а також ідеї або розробки, що належать співавторам, разом із якими було опубліковано окремі наукові праці. Внесок автора в опублікованих у співавторстві роботах [3; 5; 22–25; 27; 28; 32–34; 37; 39] конкретизовано в списку публікацій.

Апробація матеріалів дисертації. Основні ідеї, теоретичні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових і науково-практичних комунікативних заходах, зокрема:

– на міжнародних наукових конгресах: «Публічне управління XXI століття: форсайтінг успіху» (Харків, 2016), «Публічне управління XXI століття: традиції та інновації» (Харків, 2017), «Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи» (Харків, 2018);

– міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасні суспільні комунікації: проблеми, пріоритети та першочергові завдання в євроінтеграційних процесах» (Хелм, Польща, 2015), «Ukraine – EU. Modern Technology, Business and

Law» (Словацька Республіка – Польща, 2016; Словаччина – Австрія, Угорщина, 2017; Словацька Республіка – Чеська Республіка, 2018);

– науково-практичних конференціях за міжнародною участю: «Проблеми розвитку публічного управління в Україні» (Львів, 2016), «Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком» (Дніпро, 2016), «Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни» (Харків, 2016), «Публічне управління: ціннісні орієнтири, стандарти якості та оцінка ефективності» (Київ, 2017);

– всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід» (Одеса, 2016), «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (Дніпро, 2017);

– науково-практичних конференціях: «Публічне управління в Україні: стратегія реформ» (Харків, 2015, 2016, 2017);

– всеукраїнській міжвузівській конференції студентів та молодих учених «Становлення публічного адміністрування в Україні» (Дніпро, 2018);

– інтернет-конференції «Україна та ЄС: можливості та перспективи співпраці» (Маріуполь, 2017).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 44 публікаціях загальним обсягом 36,21 авт. арк., з яких 34,29 авт. арк. належать дисертанту, у тому числі: в 1 одноосібній монографії (17,9 авт. арк.); у 20 статтях у фахових наукових періодичних виданнях, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації, з яких 5 – у фахових наукових періодичних виданнях, що індексуються в наукометричних базах, загальним обсягом 11,92 авт. арк., з яких 10,88 авт. арк. належать дисертанту; у 18 наукових працях, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, загальним обсягом 3,61 авт. арк., з яких 2,73 авт. арк. належать дисертанту; у 5 працях, що додатково відображають наукові результати дисертації, загальним обсягом 2,78 авт. арк.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків за розділами, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 449 сторінок. Обсяг основного тексту – 330 сторінок, що складає 15,9 авторських аркушів. Робота містить 18 таблиць (на 15 сторінках), 15 рисунків (на 12 сторінках), а також 5 додатків на 34 сторінках. Список використаних джерел налічує 543 найменування (на 65 сторінках), у тому числі 23 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* дисертації обґрунтовано актуальність дослідження; визначено стан наукового розроблення проблеми; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; розкрито мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; сформульовано наукову новизну одержаних результатів та їхню

4. Полякова О. С. Забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб і жителів окупованих та непідконтрольних Україні територій на освіту: публічно-управлінський аспект / О. В. Поступна, О. С. Полякова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. – Вип. 1 (53). – С. 97–105.

Особистий внесок: визначено головні проблеми в забезпеченні реалізації права на освіту внутрішньо переміщених осіб і жителів окупованих та непідконтрольних українській владі територій.

5. Полякова О. С. Модель як опис системи публічного управління правовою освітою населення / О. С. Полякова // Науковий вісник «Демократичне врядування» : електрон. фах. вид. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського та доц. А. В. Ліпенцева ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. – Вип. 21. – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk21/fail/Poljakova.pdf.

6. Полякова О. С. Основні етапи становлення системи публічного управління правовою освітою в Україні / О. С. Полякова // Державне будівництво [Електронне видання] : зб. наук. пр. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. – № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2017-2/doc/5/01.pdf>.

7. Полякова О. С. Оцінка стану та проблем розвитку публічного управління правовою освітою в Україні: результати експертного опитування / О. С. Полякова // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. – Вип. 2 (9). – С. 311–321. – (Серія «Державне управління»).

8. Полякова О. С. Показники й критерії, що характеризують стан організації управління правовою освітою населення / О. С. Полякова // Теоретичні та прикладні питання державотворення : електрон. наук. фах. вид. / Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2018. – Вип. 22. – С. 73–81. – Режим доступу : <http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/%D0%95-22.pdf>.

9. Полякова О. С. Проблеми публічного управління правовою освітою в матеріалах конференцій і періодичних виданнях України: наукометричний аналіз / О. С. Полякова // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. – Вип. 3 (58). – С. 23–30.

10. Полякова О. С. Результати експертного опитування про стан та проблеми публічного управління правовою освітою населення в Україні: порівняльний аналіз / О. С. Полякова // Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. – Вип. 1 (8). – С. 191–201. – (Серія «Державне управління»).

11. Полякова О. Роль держави у формуванні політико-правової свідомості

обґрунтування теми; визначення цілей і напрямів реалізації концепції, завдань щодо її реалізації відповідно до зазначених напрямів, кроків (шляхів, заходів, способів), відповідальних виконавців та строків реалізації, а також очікуваних результатів. Наголошено, що концепція має містити альтернативні моделі реалізації, що в разі потреби можуть змінювати пріоритетність упровадження, залишаючи напрям розвитку незмінним.

11. Запропоновано підхід та розроблено науково-методичні і практичні рекомендації з удосконалення управлінської діяльності, що ґрунтується на показниках і критеріях, за допомогою яких можна оцінити стан організації управління правовою освітою та вирішити головні завдання управління (аналіз ситуації та оцінювання тенденцій розвитку; оцінювання діяльності систем і структур; планування і контроль).

Перспективними напрямками подальшого дослідження у даному напрямі науки державного управління мають стати: вдосконалення механізмів публічного управління правовою освітою, розроблення механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Монографія:

1. Полякова О. С. Публічне управління правовою освітою населення в Україні: монографія / О. С. Полякова. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. – 308 с.

Статті в наукових фахових виданнях:

2. Полякова О. С. Визначення сутності поняття «публічне управління правовою освітою» як основа поняття в правоосвітній галузі України / В. Г. Бульба, О. С. Полякова // Державне будівництво [Електронне видання] : зб. наук. пр. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/02.pdf>.

Особистий внесок: здійснено аналіз науково-методологічних підходів до розуміння сутності публічного управління правовою освітою та запропоновано авторську концепцію визначення цього поняття.

3. Полякова О. С. Джерела формування сучасної термінологічної системи в сфері публічного управління правовою освітою в Україні / О. С. Полякова // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Львів. регіон. ін-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. – Вип. 4 (49) : у 2 ч. – С. 69–76.

практичне значення; наведено дані про особистий внесок здобувача та відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ роботи – “*Правова освіта населення як об’єкт публічного управління*” – присвячено з’ясуванню місця і ролі правової освіти в публічних відносинах, визначенню тенденцій та проблем її розвитку, визначенню ролі держави у формуванні інститутів публічного управління правовою свідомістю людини і громадянина.

З’ясовано, що поняття «право» має багато визначень; є складним, всеосяжним, різноманітним. Глибоке дослідження права дозволяє вченим виділяти окремі напрями в наукових галузях. Зокрема, у філософії виникає окремий напрям – семіотика права, що концептуально охоплює основні філософські аспекти – онтологію, гносеологію, аксіологію, антропологію, праксеологію. Результати дослідження дають підстави для твердження, що оскільки основним джерелом права в сучасній державі є законодавчі акти, а в реальному житті вони тісно пов’язані із суспільством, то тут відкривається широке поле для діяльності соціологів права, оскільки саме за допомогою права регламентується поведінка людини, колективів, відносини як окремих осіб, так і в цілому держави.

Доведено, що одним із головних завдань усієї світової спільноти є захист прав людини в сучасному суспільстві. Обсяг цих прав визначається не лише особливостями певного співтовариства людей, а й розвитком людської цивілізації в цілому, рівнем інтегрованості міжнародного співтовариства. Тому на міжнародному рівні встановлюються в договірному порядку правові норми мінімально допустимого поведіння держави з населенням, що проживає на певній території. Ці міжнародно-правові стандарти у сфері прав людини є різноманітними, як і самі права людини, а отже, існують різні підходи до їхньої класифікації. Зокрема, за діями у просторі їх розрізняють як універсальні, що діють у всьому світі, та регіональні, що діють у певному регіоні.

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку існує велика кількість міжнародно-правових актів, у яких встановлено стандарти прав, свобод і інтересів людини. У них визначено ту межу, за яку не може виходити держава. Тому всі права людини закріплюються в національному законодавстві, яке кожна країна має привести у відповідність до міжнародних документів, а також країни мають створювати реальні умови для гарантування і здійснення прав людини. Основу міжнародних правових стандартів складають норми природного права людини, що включає ідеали свободи, справедливості та рівності перед законом.

Встановлено, що одним з основоположних принципів міжнародного права є принцип всезагальної поваги прав людини. Його становлення відносять на післявоєнний час (середину ХХ ст.) та пов’язують із прийняттям Статуту ООН. У сучасному міжнародному праві є універсальна норма, відповідно до якої держави зобов’язані поважати й виконувати права людини та основні свободи для всіх, не

зважаючи на расу, стать, мову, релігію. Це зобов'язання має всезагальний характер, що означає: права і свободи людини підлягають виконанню в усіх країнах і діють по відношенню до всіх осіб без будь-якої дискримінації. Утім метою міжнародної співпраці є не уніфікація національних законодавств, а розроблення стандартів, які є для держав своєрідною відправною точкою у формуванні власного національного законодавства. Таким чином, безпосередня регламентація та захист прав і свобод людини є внутрішньою справою кожної країни.

Визначено, що важливим завданням сьогодення, яке ставлять перед собою держава і суспільство, є виховання громадянина своєї країни, зокрема і правове виховання, основою якого є формування сучасного правового мислення, правосвідомості, праворозуміння, прищеплення, особливо молодому поколінню, таких характеристик, як толерантність і миролюбність у відносинах із людьми, які їх оточують, незалежно від національності та раси. Це допоможе молодим людям жити вільно та мирно співіснувати в сучасному багатонаціональному, різноманітному релігійно-культурному та соціально-політичному суспільстві.

Виявлено, що в результаті падіння тоталітарного радянського режиму практично в усіх пострадянських країнах розпочався процес створення правової держави та формування власної правової системи, що супроводжується процесом проведення правової реформи. Однак не всі країни мають позитивний досвід у цьому напрямі. Більшість пострадянських країн, у тому числі й Україна, переживають правову кризу, що, з одного боку, проявляється в загальному зниженні рівня правосвідомості і правової культури, що виражається у віддаленні населення від правоохоронних органів, наростанні нігілістичного ставлення до права; з іншого – віддзеркалює обраний курс країн на формування громадянського суспільства, що є невід'ємним елементом демократичної правової держави, передбачає особливо високий рівень правосвідомості і правової культури населення, яких раніше не існувало, оскільки протягом усього історичного розвитку пострадянських країн влада домінувала над правом. Існування внутрішніх суперечностей у цих країнах протидіє впровадженню правової культури демократичного суспільства. За таких умов актуальною проблемою дійсності є розвиток ефективної й результативної системи правової освіти.

Встановлено, що в сучасному світі від рівня політико-правової свідомості індивідуума значною мірою залежить рівень розвитку суспільства в цілому та формування типу державного устрою й політичного режиму (з домінуванням демократичних чи авторитарних тенденцій) зокрема. Тож потреба у всебічному розвитку інституту формування позитивної державно орієнтованої політичної і правової поведінки громадян та їхньої політико-правової свідомості суттєво загострюється в контексті необхідності розбудови демократичної правової держави та громадянського суспільства в Україні. Адже політико-правова

правова освіта має бути представлена в державі насамперед як комплекс державних та інших заходів. При цьому респонденти не змогли визначити центральний орган виконавчої влади, який є відповідальним за виконання чинної Національної програми розвитку правової освіти населення в Україні, а саму програму назвали взагалі неефективною, як і навчальні програми з правових дисциплін, що свідчить про необхідність суттєвих змін з врахуванням сучасних тенденцій у сфері права.

Визначені закономірності у відповідях респондентів лише підтверджують та актуалізують необхідність проведення удосконалення нинішньої системи публічного управління правовою освітою населення, оскільки проведений аналіз та узагальнення результатів експертного опитування свідчать про недостатній рівень як правової освіти, так і поінформованості населення про зміст і стан впровадження реформ в Україні.

9. Науково обґрунтовано функціональну модель публічного управління правовою освітою, що базується на таких підходах: стратегічному – розроблення та реалізація довгострокових курсів державної політики, спрямованої на розвиток правової освіти (затверджені стратегії, концепції, програми); аксіологічному – визначення ціннісних засад правової освіти в сучасному суспільстві; структурно-функціональному – виявлення сукупності елементів системної організації управління (система органів державної влади та управління, система органів місцевого самоврядування, система публічної влади, система організацій громадянського суспільства), зв'язків між ними, їхніх значущості та функцій; діяльнісному – визначення цілей, засобів, процесів та результатів публічного управління правовою освітою; предметно-проблемному – висвітлення розбіжностей між реальними і бажаними станами визначеного напрямку діяльності; системно-ситуаційному – визначення стану системи публічного управління правовою освітою в певний момент часу; системно-векторальному – визначення системи (векторів) управлінських впливів (регуляторних, організаційних, контрольних); суспільно значущому – вирішення проблем, пов'язаних із різноманітними суспільними відносинами; емпіричному – спостереження за відображенням правоосвітньої реальності у фактах людської свідомості, аналіз та узагальнення отриманих результатів, що можуть стати базою для подальших теоретичних пошуків.

10. Обґрунтовано необхідність розроблення концепції розвитку правової освіти в Україні як комплексу фундаментальних поглядів на методологію досягнення високого рівня правової свідомості і правової культури громадян. Запропоновано блок-схему її розроблення, яка являє собою трирівневий документ із деталізацією основних елементів, що дозволить конкретизувати цілі та завдання управлінської діяльності, а також урахувати регіональні (місцеві) особливості правоосвітньої проблематики, та визначено її структуру, що складається з

відбувається у тісному взаємозв'язку зі структурами громадянського суспільства, при цьому органи державної влади та управління, функціональним обов'язком яких і є організація правоосвітньої діяльності, відіграють ключову роль у публічному управлінні правовою освітою.

Аналіз стану функціонування системи правової освіти в навчальних закладах України дозволив визначити кількісні (структурні елементи системи правової освіти, кількість навчальних закладів та чисельність учнів, студентів і слухачів у них, навчальних курсів, заходів тощо) та якісні зміни в її структурних компонентах (розвиток мети, завдань, змісту, методів, підходів до правоосвітньої діяльності). З'ясовано, що сучасною тенденцією в розвитку правової освіти України є поява нових галузей (громадянської освіти, освіти для демократичного громадянства, освіти з прав людини), головною метою яких є формування особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі в житті суспільства.

Виявлено, що в Україні мережа юридичних навчальних закладів вищої освіти, яка забезпечує потреби населення в набутті правових знань та готує педагогічні кадри для їхнього викладання, є розгалуженою. Утім в українській практиці правові дисципліни зазвичай викладають фахівці, які не мають відповідної кваліфікації та навіть не пройшли курсів підвищення кваліфікації в галузі права, що негативно впливає на якість викладання, і тому виявляється необхідним перегляд та вдосконалення підходу до підготовки викладачів правових дисциплін.

Визначено, що одним із перспективних сучасних напрямів правової просвіти населення є правова кінопросвітницька діяльність, тобто вироблення та розповсюдження документальних фільмів про права людини, які, з одного боку, мають культурно-естетичний, а з іншого – правозахисний зміст, даючи людині знання про свої права та механізми їх захисту. За підтримки держави ця діяльність може бути ефективним методом у навчальному процесі, оскільки в результаті перегляду тематичних фільмів та їхнього обговорення з отримувачами освітніх послуг можна вдосконалювати правові знання людей та формувати громадянську позицію.

8. Упорядковано дані експертного опитування, присвяченого оцінюванню стану публічного управління правовою освітою населення в Україні, що дозволило підкреслити певні закономірності та окремі важливі висновки. Так, на думку респондентів: правові знання здобуваються в ході навчання, що супроводжується процесом виховання; правова освіта є основою для правового виховання, правосвідомості та правової культури; головною метою правової освіти є підвищення загального рівня правової культури, отримання громадянами необхідного рівня правових знань, формування в них поваги до права; як система

свідомість не тільки відчуває регулятивний вплив соціалізаційних заходів держави й громадянського суспільства, але й виступає при цьому безпосереднім джерелом активності та регулятором політичної і правової поведінки людини, змушуючи її до вчинків і дій, що спроможні до зміцнення політико-правової системи, а відтак і до розбудови дійсно демократичної правової держави.

У *другому розділі* – “*Теоретичні та методологічні засади дослідження проблеми становлення та розвитку публічного управління правовою освітою*” – розглядаються теоретичні та методологічні засади дослідження проблеми становлення та розвитку публічного управління правовою освітою в Україні. Наведено результати висвітлення правоосвітньої тематики в наукових працях українськими вченими, здійснено їхній наукометричний і змістовний аналіз. Визначено проблеми і джерела формування сучасної термінологічної системи публічного управління правовою освітою.

Викладені результати аналізу й узагальнення наукових досліджень із правоосвітньої тематики, проведених українськими вченими в різних наукових галузях, засвідчують генезис наукових поглядів на становлення й розвиток національної системи правової освіти. Існує невелика кількість дисертаційних досліджень із визначеної тематики, при цьому більшість з них виконано в юридичній і педагогічній науках. Більш досліджуються вченими теми, пов'язані з формуванням правової культури, правової свідомості та організацією правоосвітньої діяльності. Менше уваги приділяється дослідженню різнобічних аспектів управління правовою освітою. Не знайшла свого наукового відображення проблема становлення та розвитку публічного управління правовою освітою населення. З усього обсягу дисертаційної бази виявлено лише дві дисертації (А. Гуза, О. Ковальської), у яких визначено окремі аспекти цієї проблематики.

Наукометричний аналіз дисертаційних робіт дозволив оцінити наукову продуктивність українських вчених шляхом підрахунку кількості наукових кваліфікаційних робіт за такими параметрами: види дисертаційних робіт, роки їхнього захисту, напрями досліджень, наукові галузі та спеціальності. Результати аналізу дали можливість визначити основні тенденції і проблеми в досліджуваній темі: незначне зростання зацікавленості правоосвітньою тематикою з боку українських науковців; замала кількість докторських робіт, у яких розглянуто питання правової освіти; приділення значної уваги до цієї тематики вченими в юридичній і педагогічній науках; простежувана неоднозначність у підходах до визначення сутності та змісту таких ключових понять, як «правова освіта», «правове виховання», «правова культура» та «правова свідомість»; недостатнє приділення уваги дослідженню теоретичних і практичних аспектів управлінського складника в цій проблемі.

Результати метричного дослідження періодичних видань надало можливість отримати кількісну інформацію про публікаційну активність українських вчених

щодо проблем правової освіти та правового виховання. На підставі узагальнення даних виділено тенденції в розвитку дослідження наукового напрямку, зокрема такі: проблеми правового виховання і правової освіти висвітлено в наукових працях переважно в юридичній, педагогічній, філософській, історичній і політичній науках; учені більшу зацікавленість виявляють до проблем правового виховання, ніж до проблем правової освіти; науковці, які займаються системними дослідженнями, більш схильні до вивчення питань правової освіти тощо.

У правоосвітній діяльності України відбувається процес формування термінологічної системи, що віддзеркалює специфіку цієї діяльності. Основним джерелом термінології є фіксована продукція (словники, енциклопедії тощо), якої на сьогодні нагромаджено в державі достатньо. Основні тенденції, що впливають на формування й розвиток терміносистеми з питань публічного управління правової освіти в Україні, є: становлення нової наукової галузі «Публічне управління», що супроводжується формуванням понятійно-категоріального апарату; формування наукової термінології, терміни якої вживаються в науковому і професійному спілкуванні, фіксуються в довідкових виданнях; відсутність у сучасній українській словниково-довідковій літературі чітко визначеної системи термінів, що обслуговує наукову теорію (концепцію) публічного управління правовою освітою населення; нагромадження достатнього термінологічного масиву, який потребує систематизації.

З'ясовано, що у сфері публічного управління правовою освітою використовується система понять, яка ще не є усталеною в українському соціумі. Найбільш загальним поняттям у цій сфері є термін «правова освіта», що розуміється українськими вченими по-різному: процес поширення (засвоєння) правових знань; вид (форма) правового виховання; вплив на правову свідомість; частина (елемент) правової культури, системи освіти; довгострокова програма для населення; гарантія покращання прав і свобод громадян та ін. Такі різноманітні підходи до визначення центрального поняття у сфері публічного управління правовою освітою призводять до непорозуміння у практичній діяльності та плутанини в логіко-правовій організації знань у цій сфері.

З метою усунення суперечностей у трактуванні змісту, а також уніфікації підходу до визначення поняття, запропоновано алгоритм поняття «правова освіта» – інтелект-карта поняття, що відбиває його основні елементи (система, процес, результат), а також ідеї, завдання та інші поняття, що пов'язані з центральним поняттям.

Запропоновано авторське трактування змісту поняття «публічне управління правовою освітою» – специфічний вид суспільно корисної діяльності, що здійснюється певною сукупністю суб'єктів з метою забезпечення цілеспрямованості, організованості, ефективного функціонування та розвитку системи правової освіти задля підвищення рівня правової свідомості та правової

прогнозувати тенденції її розвитку, здійснювати правоосвітню діяльність з урахуванням досвіду, нагромадженого за багаторічну історію держави.

5. На підставі результатів проведеного аналізу історії становлення публічного управління правовою освітою в незалежній Україні удосконалено періодизацію процесів його розвитку з визначенням етапів на підставі років прийняття основоположних правових актів, що дало можливість виявити основні тенденції розвитку як системи правової освіти, так і всієї системи управління. Перевагами такого підходу є те, що він віддзеркалює багаторівневість цілісної системи публічного управління правовою освітою, репрезентує її як складну систему з певною кількістю ієрархічних рівнів.

6. Опрацьовано зміст основоположних міжнародних документів та правових актів України, що визначають правовий режим у сфері публічного управління правовою освітою населення з виділенням ключових освітніх стандартів. Встановлено, що у міжнародному розрізі право на освіту є правом, яке має багатогранний характер, розглядається як розширення прав і можливостей та передбачає доступ до навчальних закладів і якісної освіти, а також офіційне визнання здобутого людиною відповідного освітнього рівня.

Встановлено, що в Україні, незважаючи на прийняття значної кількості правових документів, що забезпечують розвиток правової освіти та правового виховання, мають місце значні прогалини у правовому регулюванні відносин суб'єктів правової освіти, що негативно позначається на рівні правової обізнаності громадян. Зміст законодавчих і підзаконних актів не повною мірою відбиває нові цілі й завдання розвитку українського суспільства, а концептуальні та стратегічні документи, які б визначали основні засади реалізації державної політики в галузі правової освіти, взагалі відсутні.

Удосконалено підхід до класифікації національної системи нормативно-правових актів у цій сфері, зокрема – запропоновано їх впорядкувати за суб'єктами нормотворення, що дає можливість визначити управлінський вплив на розвиток правової освіти, межі й відповідальність ієрархічних структур, а також проаналізувати чинну систему нормативно-правових актів на предмет їхньої відповідності конкретним напрямкам покращення правоосвітньої діяльності. Такий підхід створює вагомий науковий підґрунтя для прогнозування і планування розвитку нормативно-правового забезпечення сфери публічного управління правовою освітою населення в Україні.

7. Проаналізовано стан здійснення публічного управління правовою освітою населення в Україні, визначено основні тенденції та проблеми. Доведено, що всі громадяни країни мають право на набуття необхідного їм мінімуму правових знань, що забезпечується розгалуженою мережею закладів освіти, культурно-освітніх установ та широким правовим інформуванням населення про державу, право і процеси у правовій сфері. Формування державної політики, її здійснення

свідомості громадян, а також визначення концептуальних і методологічно-виховних засад у переданні та засвоєнні правових знань.

3. Уточнено ключові категорії понятійного апарату науки державного управління за обраним напрямом дослідження. Встановлено, що в Україні лише формується терміносистема з правоосвітньої діяльності; вона ще не є усталеною. Найбільш загальним поняттям є термін «правова освіта», до визначення якого існують різноманітні підходи, що призводить до непорозуміння у практичній діяльності та плутанини в логіко-правовій організації знань у цій сфері. Тож з метою усунення суперечностей у трактуванні змісту, а також уніфікації підходу до визначення поняття «правова освіта» запропоновано певний алгоритм його формування з використанням інтелект-карти, яка відображає основні елементи першорядного поняття (систему, процес, результат), а також ідеї, завдання та інші категорії, що пов'язані з ним. Крім того, визначено основні сучасні тенденції впливу на формування й розвиток цієї терміносистеми.

З'ясовано, що в науковій і спеціальній літературі все ще не розроблено науково обґрунтовані погляди на визначення поняття «публічне управління правовою освітою», тому запропоновано авторське тлумачення цього поняття з врахуванням сучасних тенденцій в науці та практиці публічного управління.

4. Розроблено та наведено логіко-правову організацію знань, складено субординовану систему термінів – тезаурус правової освіти, що дає можливість їх насамперед зафіксувати, обговорити та виправити ще на етапі формування. Такий підхід забезпечить більш повне та систематизоване уявлення понятійного змісту проблематики; надасть можливість діагностувати повноту засвоєння понять, їхній взаємозв'язок; полегшить процес розроблення й реалізації правоосвітніх програм, заходів тощо.

Розроблено і запропоновано класифікацію термінів у сфері публічного управління правовою освітою, що ґрунтується на найбільш вживаних категоріях, а саме: за опануванням системою правових знань у поєднанні з оволодінням уміннями і навичками (правоосвітня діяльність, правовий всеобуч (просвіта), правознавство, юридична освіта, громадянська освіта, освіта з прав людини, освіта для демократичного суспільства); залежно від формування соціально-правових цінностей (правове виховання, правова культура, правова свідомість, правова соціалізація); за поширенням правових ідей, знань серед населення (правова агітація, правова пропаганда, правове інформування); за наданням правових послуг (правова консультація, правова допомога, правовий захист); залежно від історичного поступу у правовому вихованні (правова спадщина, правові цінності, правові традиції). Такий підхід дозволить упорядкувати, систематизувати термінологію, що існує, окреслить межі її застосування, що має не лише теоретичне значення, а й прикладне застосування, оскільки допомагає практикам краще орієнтуватися у процесах, що відбуваються у правовій освіті,

культури людини й громадянина.

Використовуючи метод кластерного аналізу, виділено й наведено логіко-правову організацію знань та складено субординовану систему термінів із проблеми публічного управління правовою освітою.

Розроблено і запропоновано класифікацію термінів у сфері публічного управління правовою освітою, яка лише подає певні уподобання автора, хоча ґрунтується на найбільш вживаних у цій сфері термінах і поняттях.

Третій розділ дисертації – *“Генезис та становлення національної системи публічного управління правовою освітою”* – присвячено характеристиці історичних традицій; визначенню періодизації становлення національної системи публічного управління правовою освітою населення, основних елементів організаційної структури управління, науково-організаційних підходів та нормативно-правових засад публічного управління правовою освітою.

З'ясовано, що становлення системи публічного управління правовою освітою в Україні залежить від тенденцій, що відбуваються як у сфері управління в цілому, так і в освіті та сфері захисту прав людини. За часи незалежності освітня сфера зазнала суттєвих змін. Перебудову освіти та побудову власних структур органів управління в освітній сфері було розпочато з ухвалення низки освітніх законодавчих актів і програмних документів. У подальшому перебіг політичних, економічних, соціальних подій, поглиблення кризових явищ в українському суспільстві зумовили необхідність уточнення стратегії, напрямів, шляхів і заходів реформування освіти та ухвалення нових нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення її системи та управління освітньою сферою. Роки прийняття цих документів послугують відправною точкою для визначення етапів розвитку національної системи освіти для більшості вчених.

У сфері захисту прав людини їхню сучасну систему на міжнародному рівні складає сукупність декількох елементів: документи, у яких закріплено перелік прав і основних свобод людини та визначено принципи їхнього захисту; створені на рівні держав колективні системи нагляду й гарантії дотримання цих прав; утворені відповідні організації, що приймають і втілюють у життя положення міжнародно-правових документів. Проголошення України суверенною державою дало змогу розширити права та свободи громадян, наповнити їх новим змістом і значенням.

Аналіз літературних джерел свідчить, що українські вчені у своїх дослідженнях репрезентують власне бачення виділення етапів генезису національної системи освіти та системи управління нею. Утім здебільшого розглядають не цілісну освітню систему, а лише її елементи. Зокрема, вчені досліджують розвиток: післядипломної, колекційної, недержавної вищої освіти та освіти дорослих; системи управління освітою; інституту моніторингу в освітній галузі; державного управління системою вищої освіти; адміністративних

процедур у сфері вищої освіти; державно-громадського управління загальною середньою освітою; змісту загальної середньої освіти; державної політики у сфері освіти. Відправною точкою в періодизації вчені визначають рік проголошення незалежності України (1991 р.), а однією зі значущих подій, що вплинула на розвиток як освіти в цілому, так і формування моделі управління, називають прийняття Конституції України (1996 р.).

Що стосується досліджень, присвячених становленню та розвитку правової освіти в дошкільній, професійно-технічній, вищій і післядипломній освіті, то вони взагалі відсутні. Проте є небагато наукових праць, що стосуються вивчення історії розвитку шкільної правової освіти та галузевої юридичної освіти.

У розділі запропоновано підхід до визначення періодизації розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні, перевагами якого є те, що він відображає багаторівневість усієї системи, що створена на підставі прийняття основоположних правових документів, що визначають основні напрями державної політики у сфері правової освіти, у реалізації якої беруть участь як органи державної влади, так і інститути громадянського суспільства. Цей підхід є лише спробою автора з'ясувати сутність процесу формування публічного управління правовою освітою населення та в подальшому дослідженні буде вдосконалюватися. Утім уже на цьому етапі можна констатувати, що правоосвітницька діяльність дійшла нового, більш масштабного рівня, де залучено всі інститути державної влади та громадянського суспільства.

Аналіз основних положень нормативно-правових документів, спрямованих на розвиток освіти, дозволяє стверджувати, що в них є статті, у яких визначено принципи освіти, освітньої діяльності, а також принципи/засади державної політики у сфері освіти, однак вони мають лише декларативний характер, особливо це стосується принципів управління, на основі яких має будуватися і функціонувати апарат управління. Саме відсутність керівних ідей, якими є принципи управління, у нормативно-правових документах, що регулюють правову освіту, негативно впливає на ефективність правоосвітньої діяльності.

Враховуючи концепцію необхідного і достатнього складу нормативно-правових баз, на підставі результатів аналізу змісту українських нормативно-правових актів із предмета дослідження, а також визначення суб'єктів правової освіти, у розділі запропоновано класифікацію правових актів, що визначають правовий режим у сфері публічного управління правовою освітою населення в Україні.

Встановлено, що система публічного управління правовою освітою в Україні є відкритою, складною, ієрархічною та уособлюється: системою державної влади у вигляді спеціально утворених органів влади, які взаємодіють та між якими розподілено певні функції управління; системою державних і недержавних організацій; спеціальними групами людей, які за допомогою різних форм

множини соціальних інститутів, залучених до правової освіти, практично в усіх країнах світу важлива роль відводиться закладам освіти, у яких через викладання навчальних курсів здійснюється правове виховання людини і громадянина. Зазвичай правове виховання не виділяється в окрему галузь, воно є невід'ємним складником цілісної системи виховання та поєднане з навчанням, здійснюється переважно шляхом формальної і неформальної освіти. Утім кожній країні притаманні свої специфічні особливості: у США здійснюється громадянсько-правове виховання, що націлене на досягнення соціальної справедливості в суспільстві, має полікультурну спрямованість; у країнах ЄС громадянсько-правове виховання зорієнтовано на повагу до прав і свобод людини та громадянина, подолання соціально-політичних проблем, соціокультурну інтеграцію; у країнах азійського й арабського східних регіонів правове виховання базується на онтологічному світосприйнятті жителів, специфічного способу їхнього буття у світі. Загалом важливим напрямом здійснення правового виховання є широка участь суспільства в реалізації правоосвітніх і профілактичних заходів органів влади. Водночас значну роль у цьому процесі відіграють громадські й релігійні організації, які розробляють відповідні програми і заходи як загального, так і спеціалізованого спрямування.

2. Узагальнення та систематизація існуючих наукових досліджень із обраної тематики, а також їхній наукометричний і метричний аналіз дали змогу простежити генезис наукових поглядів на проблему становлення й розвитку національної системи правової освіти, виявити основні тенденції та дійти таких висновків:

- існує невелика кількість наукових досліджень із визначеної тематики;
- більшість із них виконано в юридичній і педагогічній науках, але існують окремі відповідні наукові розробки в педагогічній, філософській, історичній і політичній науках;
- у дослідженнях простежується неоднозначність у підходах до визначення сутності та змісту таких ключових понять, як «правова освіта», «правове виховання», «правова культура» та «правова свідомість»;
- найбільш досліджуваними є теми, пов'язані з формуванням правової культури, правової свідомості та організацією правоосвітньої діяльності;
- менше уваги приділяють науковці дослідженню багатосторонніх аспектів управління правовою освітою.

З'ясовано, що проблема становлення та розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні до цього часу ще не ставала предметом комплексного наукового дослідження. Проаналізовані наукові публікації з правоосвітньої тематики мають лише дотичний характер до визначеної теми дослідження та стосуються окремих питань управління правовою (правничою) освітою, теоретико-правових аспектів формування правової культури, правової

послугує для оцінювання насамперед очікуваних результатів виконання певної діяльності, виступає найкращим засобом контролю з боку громадськості за всіма напрямками роботи органів влади, втім, в українському суспільстві це питання ще знаходиться на стадії розроблення, і поки що немає можливості адекватно оцінити стан управлінської діяльності, від чого в тому числі залежить ефективність і результативність правової освіти.

У роботі встановлено, що нинішня система показників і критеріїв в освітній сфері дозволяє вирішити головні завдання управління – аналіз ситуації й оцінювання тенденцій розвитку, діяльності систем і структур; планування і контроль (визначення орієнтирів і напрямів руху та моніторинг досягнення їх). Однак ця система не повною мірою віддзеркалює стан і розвиток правової освіти, як і в цілому не надає відомостей про стан управління нею.

ВИСНОВКИ

Отримані результати дослідження у сукупності вирішують важливу науково-практичну проблему щодо обґрунтування теоретико-методологічних засад становлення й розвитку публічного управління правовою освітою населення в Україні та розробленні науково-методичних і практичних рекомендацій з удосконалення управлінської діяльності цього спрямування. Основні результати та висновки дослідження можна узагальнити в таких положеннях:

1. Охарактеризовано правову освіту населення як науково-теоретичну проблему та як об'єкт публічного управління, що дало підстави для таких тверджень: природу, сутність, зміст та ознаки права досліджують переважно у філософській та юридичній науках; більш глибоке дослідження дозволяє вченим виділяти окремі напрями в наукових галузях, зокрема, у філософії формується семіотика права (концептуально охоплює основні філософські аспекти – онтологію, гносеологію, аксіологію, антропологію, праксеологію), у соціології – соціологія права та ін.

Встановлено, що одним із головних завдань світової спільноти у цілому є захист прав людини. Для цього на міжнародному рівні встановлюються в договірному порядку правові норми мінімально допустимого поведіння держави з населенням, яке проживає на певній території. Водночас у сучасному суспільстві виникає нова галузь міжнародного права – міжнародне право прав людини (система норм і принципів міжнародного права), спрямована на захист прав і основних свобод людини. Усі права людини закріплюються також у національному законодавстві, яке кожна країна має привести у відповідність до міжнародних документів.

Важливим завданням сьогодення, яке ставлять перед собою держава і суспільство, є виховання громадянина своєї країни, у тому числі і правове. Серед

організаційної практики здійснюють необхідні рухи системи правової освіти.

Зміст *четвертого розділу* – «Сучасний стан здійснення публічного управління правовою освітою» – складають матеріали, у межах яких висвітлено сучасний стан здійснення публічного управління правовою освітою населення в Україні: наведено основні завдання та напрями реалізації управління; проаналізовано стан здійснення управління правовою освітою; узагальнено результати проведеного дослідження щодо рівня правових знань громадян та визначено основні проблеми в публічному управлінні правовою освітою.

Для здійснення правової освіти населення місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції використовують можливості бібліотек, закладів культури, преси, телебачення, радіомовлення тощо. На місцевому та районному рівнях організовано методичну та консультативну роботу для надання правової допомоги населенню. Однак організовані заходи здійснюються лише для звітності та здебільшого не впливають на підвищення рівня правоосвіченості, правосвідомості та правової культури громадян. У цьому зв'язку доцільним виявляється проведення моніторингу, спостережень результативності, ефективності та якості надання правових знань, а також досліджень потреб населення в цьому напрямі.

У сучасному суспільстві не можна ізолюватися від інформаційних потоків. Однак інформація подається не завжди достовірна та якісна. Сучасній людині треба вміти вчасно знайти потрібну інформацію та вміти працювати з нею. У цьому зв'язку громадянину України необхідно володіти елементарною медіа-грамотою, у тому числі й для того, щоб підвищити рівень правосвідомості та поінформованості в галузі прав людини.

Виявлено, що в Україні активізувався процес вироблення та розповсюдження документальних фільмів про права людини, які мають, з одного боку, культурно-естетичний, а з іншого – правозахисний зміст, надаючи людині знання про свої права та механізми захисту. Визначено, що перспективними напрямками правопросвітницької діяльності є створення кіно- та медіа-клубів у навчальних закладах, перегляд тематичних фільмів та їхнє обговорення, що надасть можливість розвивати критичне мислення, здійснювати правове й естетичне виховання в молодіжному середовищі, формувати в молоді громадянську позицію.

Доведено, що головним елементом у системі правової освіти є заклади освіти. Щорічно серед населення близько 7 млн людей, переважно молодь, отримують правові знання, розвивають правові та громадянські компетентності, відповідні ціннісні орієнтири, уміння й навички, причому наймасовішими є заклади загальної середньої освіти. У загальній середній освіті склалася певна система правової освіти і правового виховання. Узагальнена структура шкільного правознавства, що охоплює повний період навчання в закладі освіти (початкова, основна, старша школа), складається з набору обов'язкових курсів та курсів за

вибором, факультативів, що свідчить про диверсифікацію навчальних програм правового спрямування. У позаурочний та позашкільний час у навчальних закладах проводяться тематичні правові тижні, різноманітні заходи на правовиховну та правознавчу тематику, зокрема: вікторини юних правознавців, читацькі конференції, семінари, лекції, ігри та конкурси.

Сучасною тенденцією в розвитку правової освіти України є поява нових галузей – громадянської освіти, освіти для демократичного громадянства, освіти з прав людини. Їхньою головною метою є формування особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовністю до компетентної участі в житті суспільства. Розвиток та упровадження цих нових галузей в освітній процес є важливими, особливо в умовах євроінтеграційного напрямку, який обрала Україна.

Встановлено, що юридична освіта, як і в цілому галузь вищої освіти України, сьогодні має низку проблем, у тому числі й невідповідність до сучасних потреб держави і суспільства. Нині критерії виокремлення спеціальностей у праві не є зрозумілими, так само як і розмежування права як галузі знань (напряму, спеціальності). Поняття «право» як галузь і як професія змішалися.

Підготовка викладачів правових дисциплін здійснюється вищими навчальними закладами як за державним замовленням, так і за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб. Розгалужена мережа юридичних навчальних закладів вищої освіти має забезпечувати потреби населення в набутті правових знань та готувати педагогічні кадри для їхнього викладання. Проте в українській практиці правові дисципліни зазвичай викладають фахівці, які не мають відповідної кваліфікації, навіть не пройшли курсів підвищення кваліфікації в галузі права, що негативно впливає на якість викладання.

У розділі наведено дані експертного опитування, присвяченого висвітленню рівня сприйняття та розуміння правоосвітньої проблематики в українському суспільстві, рівня правової свідомості населення, рівня обізнаності громадян про зміст реформ, що проводяться в Україні, та готовності упроваджувати їх на місцях. Опитування громадян дають змогу виявити ключові проблеми та обрати напрями для подальшого руху країни. Нестача або відсутність цих даних може стати величезною перешкодою на шляху просування будь-яких змін.

Емпіричною базою стали результати проведеного експертного опитування, що проходило в два етапи: у грудні 2015 та у грудні 2017 рр. Підґрунтям цієї роботи послужили оцінки респондентів, якими виступили слухачі факультету підготовки магістрів державного управління (з грудня 2017 р. – факультет публічного управління та адміністрування) Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Методологічний дизайн анкети складався з таких змістових блоків:

напрями реалізації концепції; завдання з реалізації визначених у концепції напрямів; визначення кроків (шляхів, заходів, способів), відповідальних та строків їх реалізації; очікувані результати. У концепції має бути чітко визначено основні пріоритети щодо формування дієвої системи публічного управління правовою освітою, від якої в першу чергу залежить ефективність здійснення правоосвітньої діяльності в Україні.

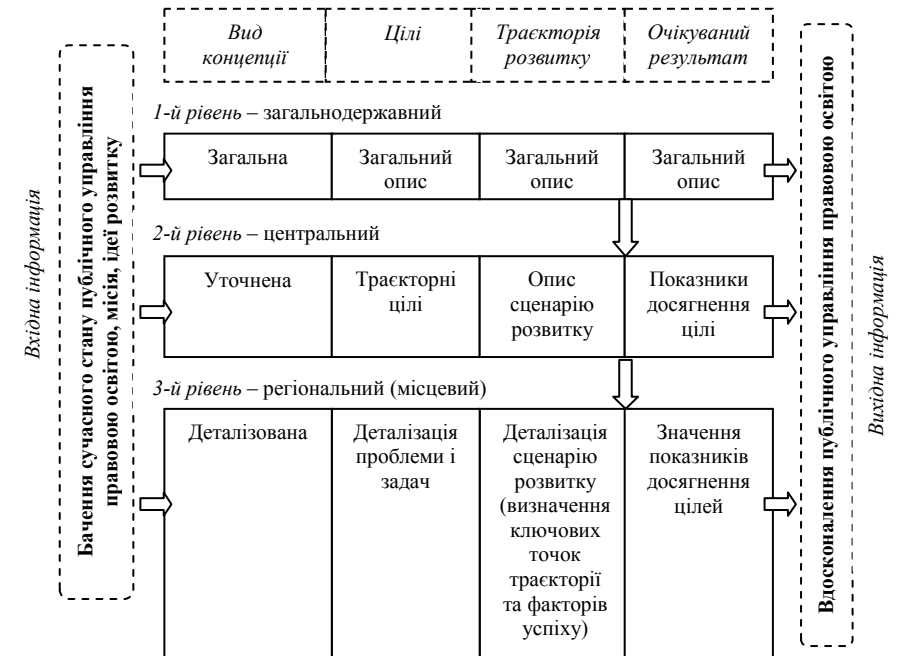

Рис. 2. Блок-схема розроблення концепції публічного управління правовою освітою

У цілому, концепція має слугувати певним «коридором» можливих рішень для досягнення загальної мети у сфері правової освіти, містити альтернативні моделі реалізації, що в разі потреби можуть змінювати пріоритетність упровадження, залишаючи напрям розвитку незмінним. На підставі розробленої концепції мають будуватися інші керівні документи держави – стратегії, програми, проекти, плани та інші нормативно-правові документи щодо розвитку правової освіти, головним завданням яких має бути конкретизація положень цієї концепції.

Доведено, що діяльність будь-якого органу влади має бути спрямовано на досягнення намічених цілей, що і виступає критерієм оцінювання ефективності його діяльності. Хоча система показників і критеріїв є оцінною системою і

самоорганізації населення, що має сприяти покращанню якості правоосвітньої діяльності в країні. Суб'єктами, які безпосередньо беруть участь у правоосвітній діяльності, є: державні та неурядові органи управління, які координують розвиток цієї діяльності, забезпечують правові, фінансові, організаційні передумови її ефективності; заклади освіти, які зобов'язані здійснювати правоосвітню, правовиховну діяльність; установи, які організовують просвітницьку діяльність на певній території; просвітницькі установи й організації, діяльність яких пов'язано з реалізацією проектів, програм просвітницького характеру; науково-дослідні центри, інститути, які розробляють рекомендації з формування політики у сфері правової освіти та змісту програм правових дисциплін.

З'ясовано, що публічне управління правовою освітою є складником відкритої соціальної системи, тож також має зовнішню і внутрішню взаємодію. Зовнішня взаємодія позначає відносини органів державної влади та управління з наддержавними, міждержавними та самоврядними структурами і організаціями, створеними у сфері освіти та прав людини. Внутрішня взаємодія управлінської системи позначає відносини органів державної влади та управління між собою, а також засоби організаційного, інформаційного та технологічного забезпечення їх.

Встановлено, що рівень правової освіти громадян країни залежить не лише від них самих, їх активності у вивченні діючих норм права, але й від низки об'єктивних обставин, у тому числі від відкритості та доступності джерел права для усього населення, можливості отримання кваліфікованої юридичної консультації в компетентних державних органах або громадських юридичних установах. Отже, в управлінському процесі необхідно враховувати потреби у правових знаннях як національного, так і регіонального (місцевого) рівнів, кожної групи населення, кожної людини і громадянина. Тож на кожному етапі управління необхідним є виявлення і діагностування проблем, формулювання обмежень і критеріїв для прийняття рішень, виявлення альтернатив, їхнє оцінювання та вибір найкращої з альтернатив.

У розділі запропоновано блок-схему розроблення концепції публічного управління правовою освітою (рис. 2), що являє собою трирівневий документ (1-й рівень – загальнодержавний; 2-й рівень – центральний; 3-й рівень – регіональний (місцевий)) із деталізацією основних елементів (цілей, траєкторії розвитку, очікуваних результатів), та обґрунтовано необхідність розроблення концепції розвитку правової освіти в Україні як детального всеосяжного довгострокового курсу, спрямованого на перспективу з метою реалізації її основного призначення. Розроблення концепції доцільно здійснювати за такою структурою: обґрунтування теми концепції (розміщення тезарусу, методологічних засад, визначення чинників, що впливають на формування високого рівня правової культури та правосвідомості громадян, висвітлення результатів статистичних, соціологічних, емпіричних та інших досліджень, що засвідчують гостроту проблеми); цілі та

соціально-демографічна характеристика респондентів (6 запитань); уявлення про правову освіту (7 запитань); рівень інформованості про правову освіту (17 запитань); рівень обізнаності громадян у змісті реформ (5 запитань). Усього в анкеті було 35 запитань. Разом було опитано 183 особи (у 2015 р. – 65 осіб і в 2017 р. – 118 осіб), які представляють переважно Схід України (Харківську (137 осіб), Полтавську (16), Луганську (13), Сумську (9), Донецьку (4 особи) області) і лише 4 особи з м. Києва та Київської області. Усі респонденти мають вищу освіту, крім того, двоє осіб мають науковий ступінь кандидата наук.

Респондентам було запропоновано систематизований перелік визначень поняття «правова освіта», які надаються в спеціальних і наукових джерелах. Потрібно було зазначити всі можливі варіанти відповідей. Більшість респондентів, згідно із відповідями, правову освіту визначають як процес поширення (засвоєння) правових знань (62,7 %) та як вид (форму) правового виховання (44,9 %). Причому слід зазначити, що правові знання здобуваються у процесі навчання, що здійснюється насамперед у закладах освіти шляхом викладання дисциплін правового спрямування. До того ж процес навчання завжди супроводжується процесом виховання. Правове навчання і правове виховання здійснюється на основі затверджених на центральному рівні програм, рекомендацій, методичних вказівок, а отже, це є два процеси, що не можуть бути відокремленими один від одного. Результати опитування свідчать, що члени українського суспільства також не відокремлюють процеси навчання і виховання одне від одного. Утім слід зазначити, що в зарубіжній практиці також немає різниці в цих двох процесах, особливо якщо це стосується правової освіти та правового виховання. Зокрема, англійською ці два поняття перекладаються здебільшого однаково – legal education («правова освіта»).

Невизначеною є думка респондентів стосовно споріднених дефініцій, таких як «правова освіта», «правова культура», «правове виховання» та «правова свідомість». Зокрема, 42 особи вважають, що це тотожні поняття, 58 – що це різні поняття, та 14 осіб взагалі не можуть відповісти на це запитання. Однак, на прохання розподілити ці дефініції за першочерговістю – від найважливішого до найменш важливого, респонденти на перше місце ставлять саме правову освіту (37 %), а на останнє – правову культуру (14 %). Причому правову свідомість і правове виховання респонденти також вважають одними з важливих понять (26 і 23 %, відповідно).

Серед запропонованих респондентам категорій найбільше знань із правової освіти, на їхню думку, потребують саме державні службовці (54,2 %) та депутати різних рівнів (49,2 %), а найменше – журналісти (28,8 %), які висвітлюють правову тематику.

Загалом можна стверджувати, що дослідження дало можливість виявити, що респонденти не можуть визначити центральний орган виконавчої влади,

відповідальний за виконання Національної програми розвитку правової освіти населення в Україні, та взагалі вважають її неефективною, як і навчальні програми з правових дисциплін.

Визначені закономірності у відповідях респондентів лише підтверджують та актуалізують необхідність удосконалення чинної системи публічного управління правовою освітою населення, оскільки проведений аналіз та узагальнення результатів експертного опитування свідчать про недостатній рівень як правової освіти, так і поінформованості населення про зміст і стан упровадження реформ в Україні. Така негативна тенденція, впливаючи на громадян, викликає в них невпевненість та зневіру в успішному результаті здійснення реформ. На жаль, найбільше бракує інформації про особливості упровадження реформ державним службовцям, які до того ж не мають можливості своєчасно отримати відповідні правові знання, що взагалі унеможливує, на нашу думку, проведення реформ на місцях.

Унікальність проведеного дослідження полягає: по-перше, у тому, що це перша спроба вивчення стану та проблем публічного управління правовою освітою населення в Україні; по-друге, у вивченні думки такої цільової групи, як слухачі факультету публічного управління та адміністрування, тобто саме тих осіб, які або працювали, або працюють, або планують працювати в органах виконавчої влади, і від рівня їхньої освітньо-правової підготовки залежить як ефективність процесу реформування на місцях, так і в цілому розвиток Української держави; по-третє, у можливості побачити процес реформування й стан правоосвітньої діяльності очима як пересічної людини, так і управлінців, зрозуміти, чого саме вони прагнуть, у чому вбачають найбільші виклики, а що взагалі залишається поза увагою як неважливе чи незрозуміле; по-четверте, у можливості вивчити зміни, що відбулися протягом останніх трьох років у ставленні респондентів до досліджуваної проблематики.

У цілому, отриманий у ході дослідження масив інформації може стати основою, дороговказом для подальших стратегічних планів, правоосвітніх програм і кампаній.

У *п'ятому розділі* – “Функціональна модель публічного управління правовою освітою населення” – розглядається модель як опис публічного управління правовою освітою, визначаються концептуальні засади формування системи публічного управління цієї галуззю та науково обґрунтовується необхідність розроблення концепції розвитку правової освіти населення в Україні. Також у розділі запропоновано підхід щодо вдосконалення управлінської діяльності, спрямованої на розвиток правової освіти.

Вивчення наукової літератури, у якій українськими дослідниками теоретично обґрунтовуються моделі правоосвітнього спрямування, дозволяє стверджувати, що хоча ці розробки і є цінним підґрунтям для педагогічного моделювання та

мають теоретичне і практичне значення, утім спеціального наукового дослідження щодо розроблення моделі управління правовою освітою населення в Україні не проводилося. Тому в розділі здійснено спробу побудови та теоретичного опису моделі публічного управління правовою освітою населення в Україні (рис. 1).

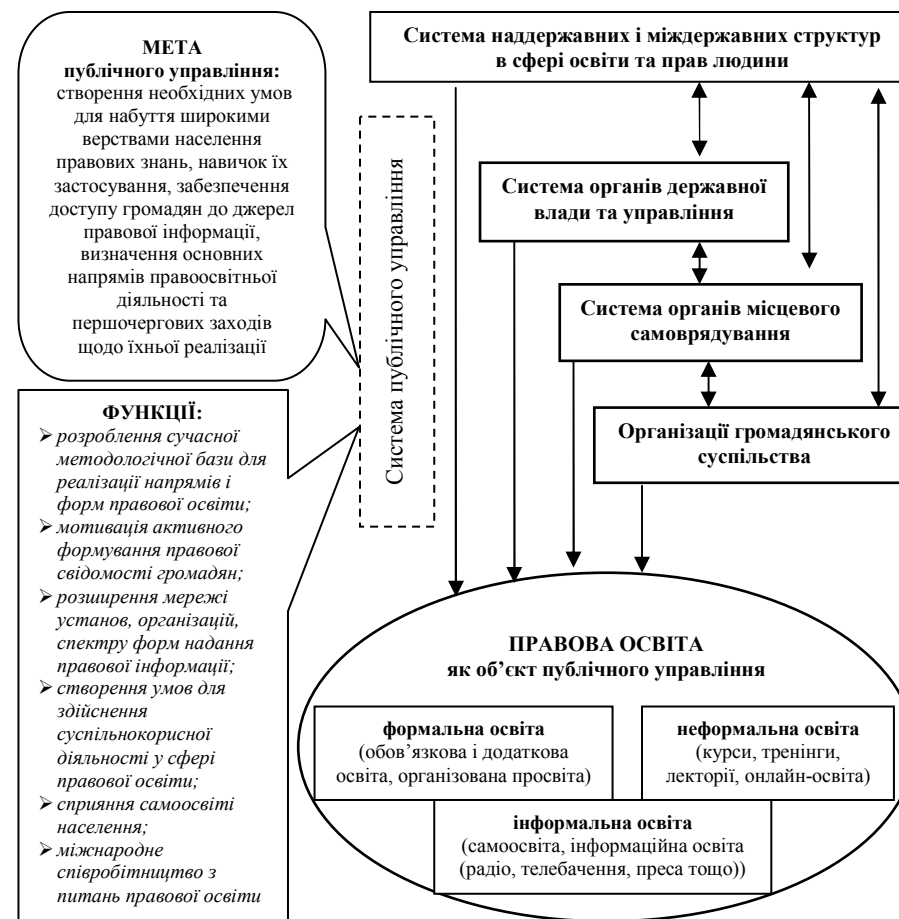

Рис. 1. Функціональна модель публічного управління правовою освітою населення в Україні

Об'єктом управлінського впливу в нашому випадку є правова освіта, система якої складається з формальної, неформальної, інформальної освіти. Хоча ключова роль у розвитку правової освіти відводиться системі органів державної влади та управління, утім акцент у моделі зроблено на розширенні участі суб'єктів